

CONTRIBUȚIA ELEVILOR ȘI A CORPULUI DIDACTIC DE LA INSTITUTUL PEDAGOGIC LA ACTIVITATEA CONSILIULUI NAȚIONAL ROMÂN DIN CARANSEBEȘ

(25.XI.1918 — 15.VIII.1919)

În timpul primului război mondial populația românească din Transilvania și Banat a avut de înfruntat o situație grea. Guvernul maghiar a elaborat o serie de ordonanțe prin care se suprimau libertățile cetățenești fundamentale și se stabilea răspunderea materială a persoanelor acuzate de trădare de patrie.

În acest timp, ideea realizării unității politice a românilor dobândește forme mai bine conturate. Mișcarea națională cunoaște o radicalizare care determină însușirea revendicărilor ei de către masele populare¹. După eșuarea tratativelor cu primul ministru maghiar, în teritoriile locuite de populație românească au fost organizate adunări populare, considerate ca arme de luptă împotriva asupririi naționale.

În perioada evenimentelor din toamna anului 1918, naționalitățile asuprite din monarhia austro-ungară își afirmă cu hotărâre dreptul lor la autodeterminare națională. La 24. IX. 1918 s-a întrunit comitetul executiv al Partidului Național Român, iar peste câteva zile Comitetul Central al Partidului Social-Democrat Român din Transilvania. Între cele două partide s-a stabilit o colaborare organizată pentru a se afirma dreptul națiunii române la autodeterminare². Mișcarea de eliberare națională din Transilvania cunoaște, în acest context, o considerabilă intensificare.

Populația românească din Transilvania și Banat a folosit în perioada luptei pentru formarea statului național unitar două forme organizatorice: consiliile naționale române și gărzile naționale. La 31.X.1918 s-a format Consiliul Național Român compus din 6 reprezentanți ai P.N.R. și 6 reprezentanți ai P.S.D.R. cu sediul la Budapesta. La 2.XI.1918 consiliul își mută sediul la Arad și a început organizarea consiliilor naționale românești locale și a gărzilor naționale pe întreg teritoriul locuit de populația românească din imperiul austro-ungar.

În cadrul consiliilor naționale române județene, cercuale și comunale au activat cu devotament pentru cauza unirii numeroși învățători și profesori români din Transilvania și Banat. În această perioadă în

---

¹ V. Popeangă, : *Școala românească din Transilvania în perioada 1867—1918 și lupta sa pentru unire*, București, 1974, p. 192.

² *Lupta de clasă* nr. 11/1968 p. 22.

Caransebeș atmosfera era încărcată, solicitând la maxim responsabilitatea tuturor. Erau zile de pregătire a evenimentelor ce urmau să vină, când se cereau acțiuni hotărâte din partea populației românești și prilejul s-a ivit la 23.X.1918, când la primărie s-a ținut o adunare cetățenească, cu care ocazie primarul orașului a propus înființarea unei gărzii civile pentru asigurarea ordinii în oraș.

Printre participanții la adunare se aflau muncitori de la calea ferată, țărani din satele din împrejurimi și un grup de elevi pedagogi de la Institutul teologic-pedagogic din localitate. Când șeful poliției a citit lista cu comandanții gărzii, tăcerea a fost întreruptă de strigătul mulțimii: „Vrem gardă românească!” A luat apoi cuvântul Ștefan Jianu, referent școlar al Episcopiei Caransebeșului, care a insuflat încredere mulțimii și a îndemnat-o la acțiune. În cuvântarea magistrală ținută cu acest prilej el spunea: „Au căzut lanțurile, domnilor, suntem dezrobiți... aici nu se poate face altă gardă decît națională română...”.³ Atunci s-a hotărît să se înființeze garda națională română și în oraș a început să se simtă prezența stăpînirii românești⁴.

La 25.XI.1918 s-a ținut în sala mare a primăriei din Caransebeș adunarea națională a românilor, pentru a se pronunța față de situația politică schimbată. Sala era arhiplină și era arborat drapelul tricolor, iar participanții purtau cocarde tricolore. Adunarea a fost deschisă de protopopul Andrei Ghidiu printr-o cuvîntare însuflețită. Apoi a vorbit profesorul Petru Barbu despre folosirea în mod demn a libertății noastre naționale. Dr. Cornel Cornean a expus apoi situația luptei și străduințelor populației românești de pe aceste meleaguri în decursul veacurilor pentru libertate și a propus să se jure credință Consiliului Național Român din Arad. De asemenea a propus să se aleagă un sfat național al românilor din Caransebeș, care să ia asupra sa apărarea drepturilor acestora precum și sfatul militar român, încredințat cu organizarea gărzii naționale⁵. Adunarea a aprobat rezoluția propusă și a ales sfatul național local, care avea ca președinte pe Andrei Ghidiu și din a cărui consiliu făceau parte și 5 reprezentanți ai corpului didactic⁶: Ștefan Jianu, Petru Barbu, Gheorghe Neamțu, Ilie Orzescu și Iuliu Vuia.

După ședință drapelul tricolor a fost arborat pe primărie. Consiliul Național era condus practic de profesorul Petru Barbu și exercita controlul deplin al treburilor publice din oraș. El a cerut destituirea funcționarilor care aveau o atitudine refractară, nu erau agreeți de majoritatea populației și care au refuzat să depună jurămint pentru Consiliul Național Român. Acesta își câștigase un mare prestigiu în rîndurile populației românești și își avea sediul la Banca populară⁷.

Garda Națională era formată din 230 gardiști și compusă din tineri orașeni și elevi români de la Institutul pedagogic din Caransebeș, fiind

³ *Un luptător bănățean — Ștefan Jianu*, Caransebeș, 1935, p. 26.

⁴ Lintia N., *O generație privilegiată* (mss) p. 1.

⁵ *Foaia Diecezană* nr. 42/1918, p. 5.

⁶ Neamțu Gheorghe: *Activitatea C.N.R. din Caransebeș*, p. 16.

⁷ Idem P — 24.

un corp de elită, comandat de căpitanul Hamat Alexa. Gardiștii purtau căciuli înalte cu pană de curcan și cocardă tricoloră, o uniformă de culoare verde și erau înarmați cu carabine. Ei cântau cîntece naționale cum ar fi: Deșteaptă-te române, Pe-al nostru steag, Tricolorul, La arme și strigau lozinci ca: „Trăiască România tuturor românilor!“, „Vrem unirea cu frații de același singe“. Erau zile de veselie și bucurie, iar gardiștii lucrau și cântau, căci era o cinste să fii gardist.

Consiliile naționale române au constituit forurile politice și administrative în localitățile din Transilvania și Banat, locuite în majoritate de populație românească. Printre problemele administrative pe care acestea le-au rezolvat încă din primele zile de funcționare a fost aceea a restructurării vieții școlare, care fusese dezorganizată în timpul războiului. Au avut de suferit în special școlile populare românești. Mulți învățători au fost mobilizați și duși pe front, iar alții au fost deportați la Sopron în Ungaria. În preparandii funcționau comisari ministeriali, care aveau sarcina de a controla conținutul lecțiilor și de a înnăbuși lup-ta pentru unire a tineretului liceal⁸.

Începînd cu anul școlar 1918/1918 la Institutul pedagogic diecesan din Caransebeș a fost numit un comisar permanent, însărcinat cu inspectarea și supravegherea învățămîntului, pentru ca profesorii să nu mai crească elevii în spirit „antipatriotic“. Acesta era profesorul Kalkbrenner Antál, directorul liceului de stat din Caransebeș care a asistat la toate conferințele profesionale în perioada 8.X.1917—4.IX.1918, iar conducerea institutului a fost încredințată interimar profesorului Ioan Hango, care preda limba maghiară și germană⁹.

Comisarii aceștia erau un fel de agenți abia deghizați ai autorităților. Ei citeau lucrările scrise ale elevilor, îi cercetau pe aceștia acasă, îi chestionau despre profesori, pe cînd profesorii n-aveau dreptul să stea de vorbă cu elevii lor în afara orelor de curs. Ei asistau la ore iar în conferințele didactice stăruiau pentru maghiarizarea învățămîntului. Ei pretindeau ca fiecare lecție de istoria, geografia și constituția Ungariei „să fie un discurs patriotic“, iar profesorii să nu spună niciodată „națiu-neia maghiară“, cu scopul întăririi simțului patriotic la elevi¹⁰. Profesorii școlilor noastre au avut de îndurat adevărate torturi sufletești din partea acestor comisari ministeriali¹¹.

Corpul didactic românesc din Transilvania și Banat, a luat parte în toamna anului 1918 la rezolvarea unor probleme complexe, în centrul cărora stătea realizarea unirii. Învățătorii și profesorii au participat la toate marile evenimente care au avut loc în această perioadă, printre care și introducerea limbii române ca limbă de predare în școală. O acțiune viguroasă în această direcție au organizat învățătorii din fosta gra-

⁸ V. Popeangă: *op. cit.*, p. 202.

⁹ *Foaia Diecesană* nr. 39/1917, p. 2.

¹⁰ I. Georgescu: *Școala normală română unită din Oradea*, în *Boabe de grâu*, III nr. 12/1932, p. 464.

¹¹ Cîndea R., *Biserica ardeleană în anul 1916—1918*. în *Candela*, 10—11/1926, p. 262.

niță militară. Încă din 1915 Andrei Ghidiu solicitase adunării reprezentanților orașului Caransebeș să intervină la ministerul de resort pentru a dispune ca în școlile de ucenici să se predea în limba română: citirea, aritmetica și corespondența¹².

La 14.XI.1918, învățătorii Gheorghe Neamțu, Iosif Olariu, Nicolae Gavrilă și Romulus Boc, au adresat un apel învățătorilor din fosta graniță militară, invitându-i la o adunare, pentru „ca marile schimbări sociale și politice să nu-i afle neorientați și nepregătiți¹³. La 21.XI.1918 a avut loc la Caransebeș o adunare în localul Institutului pedagogic a învățătorilor români din fosta graniță militară, conduși de învățătorul Gheorghe Neamțu. Adunarea a hotărât să se constituie în „Sfat învățătoresc”, să iasă din uniunea oficială comitatensă a învățătorilor de stat și comunali și a recunoscut Consiliul Național Român din Arad. Sfatul și-a ales un comitet compus din următorii învățători: Gheorghe Neamțu președinte, Valer Miclosy notar, Iosif Olariu, I. Terfaloagă și Ilie Feneșan membri¹⁴. Ei au hotărât să trimită reprezentanții lor la Adunarea Națională de la Alba-Iulia. La această adunare caransebeșenii au trimis o delegație în frunte cu episcopul Eugen Miron Cristea, din care făceau parte și 8 cadre didactice: Alexandru Butiu, Gheorghe Neamțu, Iosif Olariu, M. Crăciun, I. Mărilă, Moise Ienciu, Elena Biju, Iuliu Vuia etc. precum și fruntași locali.

Învățătorul Gheorghe Neamțu descrie într-o lucrare entuziasmul de care erau cuprinși delegații ce urmau să plece la 1.XII.1918 la Alba-Iulia: „Era iarna și era frig, dar în ciuda vremii au plecat mulți, îmbrăcați de iarnă cu căciulă și cu cocardă... Răsuna trenul de doine românești...¹⁵. Comitetul ales de sfatul învățătoresc a făcut apel la învățătorii bănățeni să explice maselor populare că neamul românesc din Transilvania și Banat își ia soarta în propriile mâini, călăuzindu-se după principiul autodeterminării popoarelor. Acum se introduce limba română în administrație și școli. Printr-un ordin ministerial se desființează comisarii guvernamentali de la institutele pedagogice, iar limba de propunere în școlile populare trebuia să fie limba majorității elevilor din clasă¹⁶. Constrinse de evenimente, de lupta viguroasă a naționalităților pînă atunci asuprite, autoritățile sînt nevoite să accepte o seamă de concesi. Astfel, printr-un ordin al Ministerului de Culte și instrucțiune al Republicii Maghiare nr. 206.631/20.XI.1918 referitor la limba de propunere din școli s-a dispus ca: „În școlile medii să se propună ca obiect ordinar și limba populațiunii de pe teritoriul respectiv¹⁷. Astfel limba română ajunge limbă de predare, căci cultura unui popor se poate dezvolta numai în limba maternă.

¹² Arhivele statului Caransebeș, fond C.N.R. document 5085/1915.

¹³ Arhivele statului București, fond C.N.R. Caransebeș, document 61/1918.

¹⁴ Neamțu Gheorghe: *Activitatea C.N.R. din Caransebeș*, p. 47.

¹⁵ Idem p. 74.

¹⁶ *Foaia Diecesană* nr. 45/1918, p. 4.

¹⁷ Idem nr. 1/1918, p. 1.

După ședința din 23.X.1918, elevii de la Institutul pedagogic diecesan din Caransebeș au pornit spontan la acțiune și n-au mai așteptat constituirea gărzii, acțiune care a durat o lună de zile. Ei au procurat arme de la cunoscuți; întorși de pe front, s-au organizat în grupe și au patrat prin oraș. Au avut și posturi fixe pentru paza drapelului de la primărie și celelalte instituții; iar mai târziu după retragerea trupelor austro-ungare, au luat în primire paza instituțiilor, a magazinelor, a cazărnilor și a depozitelor militare din oraș, precum și a barăcilor din afara orașului. Garda pedagogilor era condusă de profesorul Pavel Grecu, iar mai târziu de profesorul Vichentie Ardelean. Pentru a-și procura arme, aceștia au dezarmat două posturi de jandarmi din satele învecinate Zăguzeni și Cirpa (Valea Timișului).

Cîteva episoade din lupta elevilor pedagogi și a dascălilor din această perioadă sînt ilustrative pentru starea lor de spirit și merită să fie amintite:

Într-una din zile elevul Botoș Andronic din anul IV fiind de gardă la primărie l-a somat pe directorul gimnaziului, fostul comisar guvernamental de la Institutul pedagogic diecesan să se oprească și s-o ia în altă direcție, spunîndu-i:

„Nu-ți permit să treci pe sub drapel, să spurci mîndria noastră națională”. Era evident scopul de a spăla jignirea cu care comisarul guvernamental și-a început activitatea de tristă amintire la Institutul pedagogic cu afirmația: „Într-o mină am sprijinit și banul, iar în cealaltă corbaciul (gîrbaciul). Pe cei care vor învăța graiul și cîntecul unguresc îi așteaptă toate binefacerile sortii, iar la din contră. . .”¹⁸.

Într-o zi jandarmii au smuls cocarda tricoloră de pe căciula elevului Mihăilescu și l-au dus în beciurile primăriei pentru cercetări. Imediat s-au adunat elevii de la Institutul pedagogic și țărani veniți la piață și au început să protesteze eliberîndu-l astfel pe elevul împricinat.

Cu prilejul vizitei subprefectului de la Lugoj, Izecutz, elevii pedagogi nu i-au îngăduit să vorbească ungurește, deoarece știa să vorbească românește și au strigat: „Vorbește românește, ești în România Mare”.

În noaptea sărbătorilor Paștelui din 1919, elevul Gheorghe Crăciun a vopsit monumentul reginei din piața orașului cu o eșarfă tricoloră și a scris pe ea lozinca „Trăiască România Mare” etc.¹⁹.

Activitatea elevilor pedagogi din preajma unirii a avut ca scop instaurarea stăpînirii românești și menținerea trează a conștiinței naționale. Ei au organizat serbări populare cu programe axate pe ideea de unitate națională. În acest sens au organizat și o echipă de dansuri populare, care printre alte dansuri jucau și „Căluserii”, punct de atracție la diferite serbări. La aceste programe culturale elevul Gheorghe Bănuț recita din poeziile lui Octavian Goga sau poezia „Ardealul” de M. Rădulescu. Se cînta „Pe-al nostru steag, Trei culori, Deșteaptă-te române,

¹⁸ Linția N., Pavel Grecu (*mss. cit.*) p. 1.

¹⁹ Idem, p. 3.

Ardealul ne cheamă, Sosit-a ziua eliberării, Marșul libertății“ etc. Suflul acestor serbări erau elevii Vasile Ijac, Grigore Popiți, Nicolae Linția și alții.

Generația aceasta de pedagogi a fost „o generație de sacrificiu“ și în același timp „o generație privilegiată“²⁰, deoarece ei au fost părtași activi la marele eveniment al desăvîrșirii unității noastre naționale și și-au adus din plin contribuția la realizarea lui

Hotăriri importante privind școala românească din Transilvania și Banat au fost luate de Conferința profesorilor secundari ținută la 2.XII.1918 la Alba Iulia. Conferința a hotărît ca în toate școlile primare, în gimnazii și preparandiile din Transilvania și Banat obiectele din planul de învățămînt să se predea în limba română, aceasta fiind repusă în dreptul ei firesc. Acum școala primea o nouă orientare și un nou conținut: istoria, geografia și constituția Ungariei au fost înlocuite cu istoria, geografia și constituția României. Astfel, școala devenea mai strîns legată de interesele și aspirațiile populației românești de pe aceste meleaguri. Adunarea Națională de la Alba Iulia a hotărît să se instituie marele Sfat Național Român din care au făcut parte și reprezentanți ai corpului didactic din Banat printre care: profesorii Petru Barbu, Iuliu Vuia și învățătorul George Lipovan²¹.

La 18.V.1918 a avut loc la Caransebeș o mare adunare națională, care „a fost cea mai mare și mai demnă adunare din cîte s-au făcut vreodată în acest oraș“, pentru unirea întregului Banat la România. Cu prilejul acestei adunări profesorul Vichentie Ardelean a recitat poezia „Santinela română“, iar profesorul Pavel Grecu a declamat poezia personală „Mai sus cu steagul“²².

Peste cîteva zile drapelul tricolor a fost arborat la liceu și la școala civilă. Cu acest prilej au vorbit profesorul Pavel Grecu și elevii Imbrescu și Mihuță. La 20.VII.1919 a sosit la Caransebeș primul detașament al armatei române din Regimentul 3 Infanterie Olt în frunte cu generalul Bucur Badescu și colonelul Petru Bucică. La gară, cetățenii jucau „Hora Unirii“ după muzica de la Obreja și Dalci. Armatei i s-a făcut o primire triumfală. Primarul orașului a oferit oaspeților tradiționala piine și sare, publicul flori, iar muzica a cîntat „Deșteaptă-te române“. Cu acest prilej învățătorul poet George Bălțean a recitat o odă ocazională, după care a vorbit colonelul și a defilat trupa²³.

La 15.VIII.1919, Consiliul Național Român s-a autodizolvat deoarece își îndeplinise cu prisosință menirea, orașul trecînd sub administrația românească. Actul unirii este rolul luptei întregului popor pentru libertate și independență națională. *În expunerea făcută la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu vechea Românie, tovarășul Nicolae Ceaușescu*

²⁰ Idem, p. 8.

²¹ V. Popeangă, *op. cit.*, p. 204.

²² *Foaia Diecesană* nr. 13/1919, p. 1.

²³ Idem nr. 21—22/1919, p. 1.

accentua că „Unirea Transilvaniei cu România nu a fost actul citorva persoane sau grupuri izolate ci opera întregului popor, a întregii noastre națiuni”²⁴.

V. DOBRESCU

LA CONTRIBUTION DES ÉLÈVES ET DU CORPS ENSEIGNANT
DE L'INSTITUT PÉDAGOGIQUE A L'ACTIVITÉ DU CNR DE CARANSEBES

(R é s u m é)

Pendant les événements de l'automne de l'année 1918 les nationalités opprimées de la monarchie autrichienne-hongroise affirment avec fermeté leur droit à la autodétermination nationale. Dans ce contexte, le mouvement de libération nationale des Roumains de Transylvanie et du Banat connaît une intensification. A Caransebeș l'atmosphère était surchargée. C'étaient des jours de préparation des événements qui allaient venir. Le 25 novembre 1918 a eu lieu l'assemblée nationale des Roumains de Caransebeș qui a élu le Conseil national, dont le président était l'archiprêtre Andrei Ghidiu et on a décidé la création de la garde nationale. Elle était composée de jeuns citadins et des élèves roumains de l'Institut pédagogique de la ville et était dirigée par le capitaine Hamat Alexa. Les Conseils Nationaux Roumains ont constitué les autorités politiques et administratives dans les localités habitées en majorité par la population roumaine. Ils ont eu à résoudre toute une série de problèmes parmi lesquels l'introduction de la langue roumaine comme langue d'enseignement dans les écoles. Les instituteurs et les professeurs ont pris part à tous les grands événements qui ont eu lieu dans cette période. Après la séance du 23 octobre 1918 qui a eu lieu à la mairie, les élèves de l'Institut pédagogique de Caransebeș sont partis spontanément à l'action. Ils ont procuré des armes, ils se sont organisés dans des groupes, sous la commande du prof. Pavel Grecu et ils ont commencé à patrouiller à travers la ville et monté la garde des institutions publiques. Ils ont organisé également des fêtes populaires avec des programmes axés sur l'idée de l'unité nationale. Le 20 juillet 1919 le premier détachement de l'Armée Roumaine est arrivé à Caransebeș; on lui a fait un accueil triomphal. Le 15 août 1919 le CNR s'est autodissous car il avait accompli sa mission, la ville passant sous l'administration roumaine. Dans l'article on présente quelques épisodes de la lutte des élèves en pédagogie et de leurs professeurs, pour l'instauration de la domination roumaine et la maintien d'une conscience nationale éveillée dans cette contrée.

---

²⁴ N. Ceaușescu, *Expunere la ședința jubiliară a M.A.N. consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România*, Editura Politică, București, 1968, p. 18.